

El plet català davant del món des de Nova York: entre 1939-1945

Autor: Andreu Marfull i Pujadas

Data de publicació: 01-11-2021

L'Andreu Marfull va fer una conferència a Mèxic sobre l'apel·lació a les Nacions Unides de l'any 1945, que van presentar els catalans d'Amèrica. Ens n'ha fet un resum. Considera molt rellevant la història que hi ha amagada darrera. És rellevant perquè aquests catalans hi estaven legitimats i van demanar que Catalunya exercís el dret a l'autodeterminació, però van ser desautoritzats per ERC, En Tarradellas i el republicanisme espanyol, i tot això no ho sabíem. Tampoc sabíem que aquells catalans van col·laborar amb els Aliats per vèncer el nazi-feixisme, i havien intercedit per alliberar En Tarradellas, que havia estat detingut per la Gestapo. Per què? Podeu visionar al final d'aquest article el video de l'exposició.

Introducció

El 29 de setembre d'aquest 2021 vaig impartir durant tres quarts d'hora una conferència en línia des de la Universitat Autònoma de Ciudad Juárez (Mèxic), de la qual sóc professor. Vaig comentar-hi el meu llibre Els catalans apel·len a les Nacions Unides. D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York, que és el fruit d'un treball de recerca que vaig dur a terme l'any passat i que enguany ha editat Llibres de l'Índex. En la meva exposició vaig anar desgranant el contingut de l'obra. Es tracta d'uns fets poc coneguts pels catalans sobre la recent història de Catalunya. O directament desconeguts. Em refereixo a l'apel·lació que els catalans de l'exili establerts a Amèrica presenten l'any 1945 a les Nacions Unides des de Nova York, perquè Catalunya endegués un referèndum d'autodeterminació. La meua dissertació va mirar de contestar preguntes com aquestes: «Com s'hi va arribar? Qui en van ser protagonistes? Qui li va donar suport? Com va acabar aquesta iniciativa tan agosarada?». Ras i curt, «què va passar?». Així mateix, vaig donar a conèixer als oients quins documents vaig explorar, quines han estat les principals troballes, què n'he après i quina repercussió ha tingut el llibre.

L'arxiu del Casal Català de Nova York passa a la Generalitat

Em vaig començar a interessar de debò sobre l'Apel·lació a les Nacions Unides del 1945 quan em vaig assabentar que la Generalitat de Catalunya havia adquirit un arxiu de cabdal importància per conèixer bé els fets a què ens referim. Es tracta de l'arxiu del Casal Català de Nova York. Mercès a la descoberta d'aquest arxiu i sobretot dels documents que demostren la intervenció dels principals protagonistes de la iniciativa, he pogut reconstruir l'Apel·lació amb molta fidelitat: és una història real que fins ara ha estat, com deia, molt poc coneguda gairebé de tothom, llevat dels seus protagonistes. O fins i tot directament desconeguda, com també he dit.

L'arxiu ocult d'En Carner-Ribalta

L'oient hi podrà comprovar que he explorat fins a un total de 1090 folis del Casal Català de Nova York, que ara reposen a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Els hi va cedir En Víctor Castells, qui els tenia desats a casa seva, per bé que abans havien pertanyut a En Josep Carner Ribalta, un dels protagonistes. En Carner Ribalta tenia un arxiu particular de documents, que conservava a casa seva. Pel que fa a aquest arxiu ell i la seva família van prendre finalment la decisió que fos també En Castells qui els guardés. Aquests darrers documents fan referència a la seva activitat a Nova York entre els anys 1939 i 1947. Sembla que els tenia ben desats perquè devia considerar que eren material sensible. En Castells ho va deixar escrit en una carta. Doncs bé, i tant que n'eren, de sensibles! En parlo a la xerrada en línia i en el llibre. Són papers que fan referència a una història que havia estat ocultada a la nostra consciència col·lectiva. Es tracta d'uns anys convulsos en què molts catalans d'Amèrica, i concretament de Nova York, van treballar al costat dels Aliats per vèncer el nazi-feixisme, per fer fora Franco del poder a Espanya i per aconseguir, en contrapartida als serveis prestats, la facultat que Catalunya pogués organitzar un referèndum d'autodeterminació sota la tutela de la Cort Internacional de Justícia. Sigui com sigui, En Castells va redescobrir els papers amagats d'En Carner Ribalta a l'inici de la dècada dels 90, però no els va lliurar a l'Arxiu Nacional. Durant aquells mesos l'Estat Espanyol s'havia dedicat a perseguir l'independentisme català i suposo que aquest devia ser el motiu pel qual va decidir de no entregar-los llavors.

Però dèiem que la documentació oculta d'En Carner Ribalta ha estat retrobada, si bé gràcies a una "carambola". En Castells tenia per la seva banda un important fons documental format per les publicacions de les entitats catalanes a Amèrica. És el resultat d'una intensa tasca de recopilació que havia fet a títol voluntari durant dècades. Aquest altre fons no el va cedir als seus descendents perquè no tenia família directa. Aleshores va decidir d'entregar-lo també a l'Arxiu Nacional de Catalunya. El seu objectiu era salvar la memòria d'aquells catalans americans. Doncs bé, enmig d'aquests papers hi havia l'arxiu ocult d'En Carner Ribalta i tot plegat va arribar a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Ara bé, els papers de l'arxiu ocult hi van passar desapercebuts fins que han estat identificats per mi i En Jordi Miravet, que va ser qui em va dir que En Castells havia entregat el seu fons. Un cop analitzats, s'ha informat de la seva rellevància a l'Arxiu Nacional, i ara estan identificats i molts d'ells han estat escanejats i són consultables. I descansen al fons al qual realment pertanyen: al d'en Josep Carner Ribalta. Trobareu la informació en el següent enllaç:

<https://anc.gencat.cat/ca/detall/article/The-Case-of-Catalonia>

Agraïments

En aquest sentit, només aquest fet ja és una gran notícia. Vull donar les gràcies, encara que sigui a títol pòstum, a En Carner Ribalta i a En Castells. I també a En Miravet i al personal de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Gràcies a ells, els catalans podem ara conèixer un episodi extraordinari de la nostra història.

També vull donar les gràcies, i molt especialment, a En George Carner, el fill d'En Josep Carner Ribalta, perquè ha fet el pròleg del llibre i ha tingut cura de protegir i defensar la dignitat i la trajectòria vital de son pare. I també perquè ha volgut que els documents formin part de la memòria col·lectiva dels catalans i perquè ha supervisat la redacció del meu llibre i hi ha aportat nou material que ha estat imprescindible per fer-lo millor. I també vull donar moltes gràcies a En Josep Maria Orteu, l'editor d'Els catalans apel·len a les Nacions Unides. D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York, pel seu suport i per haver-me fet arribar les fonts que ens va llegar En Josep Anton Gibernau, un altre dels protagonistes de l'Apel·lació: també aquestes fonts han resultat enormement rellevants.

Fem memòria

Els historiadors catalans que s'han centrat en l'estudi de la Catalunya dels darrers vuitanta anys del segle XX coneixien l'Apel·lació del 1945, però no van voler investigar si va ser acceptada o no. Altrament, afirmen que aquesta va ser merament un fet curiós, que els que la van endegar no hi estaven autoritzats i que és per això que ningú no els va fer cas. Doncs bé, tot això no és cert. I és més: al darrera d'aquesta manera de veure-ho hi ha ignorància i mala fe. Per què? Doncs perquè per interessos poderosos que ara podem descobrir van ocultar de forma conscient la iniciativa. I és que els historiadors estaven interessats a construir una ignorància deliberada sobre la qüestió. Aquesta ignorància els era imprescindible perquè es pogués legitimar el poder borbònic a Espanya. A més a més, havien cedit a les exigències del general Franco. Així de cert i així de simple.

Ara sabem que l'Apel·lació va ser rebuda pel Secretari General de la Conferència d'Organització Internacional de les Nacions Unides quan encara no s'havia creat l'ONU sota els principis de la Carta de les Nacions Unides. L'Apel·lació va ser rebuda per la majoria dels països que van estar presents en aquesta Conferència. Així, sobta que la història oficial hagi esborrat aquesta dada com ho ha fet. No apareix en llibres ni revistes d'història. Ni tan sols al Museu d'Història de Catalunya. Què trist! Els historiadors no han obert cap investigació. I, pel que sembla, els qui havien de saber els fets, els qui havien de fer valer l'Apel·lació i escampar entre la societat catalana el que va significar no ho van fer. Ara bé, hi ha dues excepcions: per una banda el mateix Josep Carner Ribalta, el qual hi fa referència a les seves memòries publicades l'any 1972 i per l'altra, En Josep Anton Gibernau qui també en parla en dos llibres publicats a la dècada dels 80. Les informacions que tots dos homes oferien als historiadors catalans no han estat tingudes en compte fins a dia d'avui. I és que no encaixaven amb el relat dels historiadors que investiguen aquests darrers decennis. La transició democràtica vers una Catalunya autonòmica els havia desorientat, de manera que no van donar credibilitat a les assercions d'En Carner-Ribalta ni a les d'En Gibernau. Era una època en què el catalanisme patia una suprema desorientació política.

Qui va ser En Carner-Ribalta?

Qui va ser en Carner Ribalta? Doncs un geni polifacètic. Activista, narrador, poeta i secretari i biògraf d'En Francesc Macià des de la resistència fins a l'exili. Va estar al seu costat quan aquest va organitzar els fets de Prats de Molló. Després, durant els anys de la Segona República, va exercir de publicista, va ser membre del govern de la Generalitat i va dinamitzar el cinema català fins que va esclatar la guerra. Aleshores des de Catalunya marxa a Amèrica, on ja hi havia fet estada anteriorment. Als Estats Units fa carrera dins el món del cinema: va treballar per a la Paramount. Fins al 1947 havia estat el català més revolucionari del món. També va ser conseller del govern català a l'exili o Consell Nacional de Catalunya, que presidia En Carles Pi i Sunyer, el qual comptava amb el suport d'En Josep Maria Batista i Roca, llavors el seu secretari. En Carner-Ribalta hi va ser tot un líder. A tota aquesta estructura se li va donar autoritat des del Regne Unit i des dels EUA, i va ser reconeguda pel govern basc a l'exili i després per tots els catalans d'Amèrica. Però a l'any 1945 ERC hi entra en joc i el catalanisme polític agafa una nova direcció. Esquerra Republicana fa que desaparegui el Consell Nacional de Catalunya. Ja ho havien intentat entre els anys 1942 i 1943.

Qui va ser En Gibernau?

Qui va ser En Gibernau? Doncs un cònsol català al servei de la Segona República Espanyola a Washington als anys 30. Ell va gestionar la internacionalització de la guerra civil espanyola i la lluita contra el cop d'estat feixista i va demanar als EUA que s'hi impliquessin. Sembla que ho va impedir el clima polític nord-americà i les gestions del Vaticà. I és per aquest motiu que en esclatar la Segona Guerra Mundial deixà de fer de diplomàtic a favor d'Espanya i es posà a treballar a favor de la resistència catalana i va entrar al servei diplomàtic dels EUA. Fins i tot sembla que va fer d'espia a favor seu. En Gibernau no va signar l'Apel·lació, però sí que des de Nova York va moure tots els fils diplomàtics per fer-la efectiva. També en va moure uns altres, i al més alt nivell, per a fer efectiva una eventual invasió d'Espanya.

En Carner Ribalta i En Gibernau, juntament amb els altres dos signants de l'Apel·lació, En Josep Maria Fontanals i En Joan Ventura i Sureda es mereixen un monument.

La tasca dels catalans a l'exili

Els catalans de Nova York es van erigir com a agents al servei dels aliats, fidels als Estats Units d'Amèrica. La seva primera gran gestió va ser intercedir per aconseguir diplomàticament l'alliberament del secretari general d'Esquerra Republicana de Catalunya, En Josep Tarradellas, detingut per les tropes nazis a França el 1941, després que el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys fos detingut i entregat pels alemanys a Franco, qui el va fer afusellar al castell militar de Montjuïc el 1940. A continuació llegireu dos documents sobre l'afer Tarradellas. Les gestions per salvar-lo van iniciar-se a Buenos Aires. Després, van passar a Mèxic i, finalment, a Nova York, encara que uns catalans afincats a Colòmbia ho havien intentat pel seu compte. No s'han trobat tots els documents sobre el cas Tarradellas, però sí una gran part molt significativa.

Llegiu ara el telegrama enviat des de Nova York a l'ambaixada francesa sobre la detenció d'En Tarradellas. Està signat pel president del Casal, En Fontanals:

El segon document dividit en dues parts. Font: Arxiu Nacional de Catalunya, 2020. Cliqueu-hi damunt per ampliar les dues imatges..

Però hi ha molt més a descobrir. Molt. Ara sabem també que els catalans de Nova York es van ocupar de:

Reconstruir políticament en la clandestinitat la resistència catalana durant la Segona Guerra Mundial.
Construir una xarxa d'espionatge a Nova York al servei dels EUA.
Posar en contacte els serveis secrets de Washington amb personalitats catalanes antifeixistes de tota Amèrica.
Dissenyar un desembarcament aliat a platges catalanes: l'Operació Torxa (1942).
Col·laborar amb el Departament d'Estat nord-americà perquè l'exèrcit dels Estats Units envaís Espanya, si es donava el cas.
Col·laborar a restituir un govern democràtic a l'Estat Espanyol que reconegués la realitat plurinacional del país.
Col·laborar, des de Nova York i al servei dels EUA, amb la propaganda antifeixista a l'Amèrica Llatina.
Reconstruir el govern català a Mèxic, que havia de pressionar les Nacions Unides tan bon punt finalitzés la Segona Guerra Mundial i el general Franco es quedés sense el suport d'En Hitler i d'En Mussolini.

I encara més coses. A la conferència vaig citar altres documents que acaben de ressaltar la rellevància de l'arxiu. Hi ha, per exemple, la carta, escrita l'any 1939, de l'Anton Maria Sbert, president de la fundació Ramon Llull. La fundació Ramon Llull havia estat creada a França per donar aixopluc als catalans exiliats d'Espanya després de la victòria franquista. En aquesta carta Sbert demana des d'aquest país el suport del Casal Català de Nova York a aquests catalans. També mostro telegrams en què al 1943 els catalans de Nova York són autoritzats des de Mèxic i l'Argentina per representar els catalans d'Amèrica davant les cancelleries aliades de les Nacions Unides. I també mostro una de les cartes que envien al president Roosevelt, en la qual li demanen que no s'oblidi del mig milió de catalans exiliats a França i els ajudi.

És impressionant.

Per què no coneixiem aquesta història?

Després d'aquest repàs, la pregunta que ens fem és: «per què no coneixiem aquesta història?» Una manera d'explicar-ho és aquesta: En Carles Pi i Sunyer, el president del Consell Nacional de Catalunya, va deixar escrit en les seves memòries que En Josep Tarradellas li va assegurar que al 1945 Esquerra Republicana de Catalunya estava controlada per la francmaçoneria i que aquesta organització d'abast mundial desitjava que Espanya es mantingués unida. Per altra banda, sabem que aquesta organització havia ofert al mateix Pi Sunyer de crear un govern català a l'exili que ell presidiria. I això a canvi que el mateix Pi Sunyer desmantellés el Consell Nacional de Catalunya i l'estructura que aquest consell havia creat a Nova York, a Mèxic i a Amèrica en general. En Pi i Sunyer va acceptar, però no va aconseguir formar govern. Tot i així, va fer aquest desmantellament i el va fer sense consultar els consellers. En les seves memòries indica que al 1946 els serveis secrets francesos el van instar a acceptar la monarquia, tot i que després, al 1947, li van oferir, sense marge de maniobra, de presidir la República Espanyola a l'exili. I no ho va acceptar. És a dir, hi va haver una campanya de pressió oculta i deshonest per desmantellar l'estructura del Consell Nacional de Catalunya a Nova York i a tota Amèrica. Al setembre de 1945 els membres del Consell Nacional de Catalunya a Nova York van ser abandonats i van ser obligats, com a govern català a l'exili, a donar-se de baixa del Departament d'Estat dels EUA. L'abandó a què van estar sotmesos els implicats i la pressió en contra explicaria en part per què van quedar ocults els fets que giren a l'entorn de l'Apel·lació i els de les activitats del Consell Nacional de Catalunya.

S'han recuperat molts documents. Un d'ells, aquest:

Font: Arxiu Nacional de Catalunya, 2020.

Tanmateix, al darrere d'aquesta pressió també hi va jugar un paper clau, segons conta En Pi i Sunyer, En Josep Tarradellas. Ja hem dit que En Tarradellas havia estat alliberat dels nazis gràcies a la pressió diplomàtica dels Aliats ?tot i que no se'n saben els detalls?. Aleshores potser es va convertir en un agent doble o triple. Qui sap. La qüestió és que al 1954 En Tarradellas aconsegueix a Mèxic ser escollit president de la Generalitat de Catalunya a l'exili. Però mentre va durar la seva presidència a l'exterior mai no va internacionalitzar el plet català a nivell internacional i es va desentendre de la seu internacional del catalanisme polític a l'exili, que fins a la dècada dels 70 estava situada a la capital mexicana. Però els catalans de ciutat de Mèxic sí que van seguir internacionalitzant el plet català. Per exemple, En Josep Maria Batista i Roca. En efecte, l'antic secretari d'En Pi i Sunyer i altres catalans hi van impulsar el 1953 la creació del Consell Nacional Català de Mèxic. En Tarradellas mai no els va donar suport. Al contrari, es va endur a França l'autoritat de la Generalitat de Catalunya. Però, de Mèxic estant, els membres del Consell Nacional Català no es van arronsar. Van seguir denunciant la repressió franquista i reclamant l'alliberament dels catalans. Ara bé, com que no

tenien el suport d'En Tarradellas ja escollit President de la Generalitat, la seva feina no va tenir prou efecte. La manca de suport del nou president de la Generalitat també va col·laborar a crear amnèsia històrica a l'entorn dels fets que acabem d'explicar.

L'Espanya d'En Franco és reconeguda internacionalment

És sabut que el 1946 En Franco està essent observat per l'ONU. És per aquest motiu que convoca els espanyols a referèndum sobre la reinstauració de la monarquia. I guanya el sí a la monarquia. A finals d'aquest any té lloc la resolució de l'ONU contra el general Franco ?que va ser tan sols una petita pressió diplomàtica?. Al 1948 s'escenifica el pacte públic i oficial entre En Joan de Borbó i En Franco. Aleshores el dictador i el Borbó pacten el retorn de la monarquia quan En Franco vulgui. També exigeix educar el futur rei. El 1953 es materialitza el pacte EUA-Franco per col·locar bases militars nord-americanes a Espanya. I el 1955 Espanya passa a formar part de l'ONU de forma definitiva.

La compensació, al 1977. En aquell any hi ha el retorn d'En Josep Tarradellas a Espanya, es reconstrueix l'Espanya autonòmica i es fa costat a la Monarquia. Missió acomplerta. Es cert que es recupera part de la dignitat catalana i la Generalitat. Però la memòria col·lectiva queda desorientada: d'acord amb els interessos internacionals, el nou líder d'Espanya és un nou rei Borbó qui alhora és hereu del feixisme.

El meu aprenentatge

Tal com dic a la conferència, l'aprenentatge que he extret d'aquests fets es pot resumir en aquests punts:

Que entre el 1926 i 1945 hi ha un projecte d'alliberament nacional de gran ambició que va acabar essent boicotejat per un polític, menor, deshonest. En efecte, que el 1926 té lloc la campanya d'en Macià amb En Carner Ribalta des de Prats de Molló per provocar una revolució catalana. La campanya persistirà d'una manera o una altra fins al 1945.

Que Espanya és conscient que ni cap estat ni la Societat de Nacions ?l'organisme internacional que va precedir l'Organització de les Nacions Unides? va impedir la victòria feixista a la Guerra Civil del 1936 al 1939.

Que entre el 1945 i el 1955 En Franco va reeixir: el seu règim va ser reconegut internacionalment i un nou rei Borbó va ser més endavant coronat segons moltes de les seves estipulacions.

Que Espanya se sent impune. Ho demostren, entre d'altres, els fets del 2017.

Que el dret internacional, com el dels pobles, el de les cultures, el de la vida a la terra i els drets humans es guanyen lluitant.

Que actualment no hi ha un dret internacional que garanteixi els drets fonamentals, perquè és entrebancat per les relacions de poder. En teoria hi ha un projecte més just, però en aquest projecte hi ha marge per exercir la violència i l'abús.

Que convé entendre millor on comença i on acaba la justícia internacional i que entremig hi ha un terreny imperfecte. Actualment, la Carta de les Nacions Unides no té prevista cap solució per a Catalunya.

Que la «taula de negociació» de què tant es parla actualment entre Catalunya i Espanya encara no entra en l'espai del dret internacional, que és l'espai on hi hauria de ser.

Que cal recordar que Catalunya va perdre per l'ús de la força i pel dret de conquesta els seus drets internacionals en el Tractat d'Utrecht del 1713. Tanmateix, els va perdre lluitant i defensant-los.

Que el camí per refer-nos com a poble és fer memòria i revisar la nostra història en aquells períodes en que ha estat falsificada. És el dret natural d'autodefensa del poble català.

Repercussió del llibre

La repercussió del llibre és doble:

1. Silenci mediàtic. Possibles raons:

L'autor és una persona desconeguda i el tema que tracta no interessa els catalans.

Els catalans no accepten de bon grat la derrota i la traïció que van patir des de l'ordre geopolític internacional.

Els catalans tampoc accepten la debilitat d'ERC a l'exili i la de la Generalitat de Catalunya també a l'exili.

Catalunya està avui dia essent observada per l'ordre internacional i se sent acomplexada.

Espanya té amenaçat el catalanisme. El reprimeix políticament i judicialment.

La «taula de negociació» entre Espanya i Catalunya que hi ha actualment fuig de la repercussió internacional i els catalans no saben com enfocar-la.

2. Difusió i cita de l' Arxiu Nacional de Catalunya

El llibre se centra sobretot en els fets que giren a l'entorn de l'Apel·lació, però no toca tant el pols polític internacional entre els poders implicats que hi havia darrere.

Reflexió final

Podem aprendre molt d'aquesta història.

Podem denunciar a l'ONU que les Nacions Unides ?els organitzadors de la conferència del 1945? ens van utilitzar i no ens van respectar prou.

Podem celebrar el valor dels catalans de Nova York i de tots els exiliats d'Amèrica que van lluitar per a l'alliberament català. Podem celebrar la seva tenacitat, la seva determinació, el seu honor, la seva exemplaritat, el seu sacrifici i la seva dignitat.

Podem aprendre i fer-nos nostre aquest valor, aquesta tenacitat, aquesta determinació i aquest honor de tots els exiliats d'Amèrica que van lluitar, fent pinya, per l'alliberament català i que van denunciar el feixisme i van explicar al món que som catalans i que volem ser lliures.

I encara dos darrers missatges. Primer:

Convé recuperar el respecte a la consciència, a la llibertat i a la dignitat dels pobles i les persones.

I segon:

Catalans, recordem al món que som una nació. No oblidem mai que tenim el dret a ser, a defensar-nos i a governar-nos com vulguem. Diguin el que diguin Espanya i França.

Andreu Marfull

Vet aquí el vídeo de la xerrada: